

V. CONCLUSIONS

El discurs del Nacionalcatolicisme, que és en aquest període històric la ideologia dominant, s'expressa a través de l'Església i dels representants polítics del règim al mateix temps. En ell la prioritat és consolidar l'ordre social que al seu torn té en la institució eclesiàstica una peça bàsica durant la posguerra. La seva simbologia religiosa, els seus rituals i discursos s'impregnen de connotacions polítiques en la tasca de recolzament al franquisme, que al seu torn s'identifica amb una Església amant de l'ordre i propera a les autoritats.

En aquest context la religiositat s'esgrimiria com a arma política i com a argument per a proclamar l'adhesió al règim de la "catòlica España" i especialment de les classes populars, les quals havien de patir més directament els efectes de la posguerra tant en un sentit econòmic com polític i social. Però la vivència real del Nacionalcatolicisme no se subjecta a aquesta única lectura i al llarg d'aquestes pàgines s'ha procurat fer visible això a través de referències a pràctiques rituals, símbols i discursos concrets. Si la vivència religiosa de les classes populars no s'expressava amb un cos doctrinal ni ritual alternatiu, en canvi les diferències amb el discurs eclesiàstic hi són presents en tot el període; en el discurs normatiu les pràctiques religioses compleixen la funció de posar en relació la persona amb el món sobrenatural i amb la institució eclesiàstica. Des del discurs viscut aquesta tríada jerarquitzada és substituïda per altres tipus de relacions socials - familiars, veïnals, etc. - les quals passen a ser prioritàries. Els ritmes i les motivacions de la pràctica religiosa venen determinats molt més per les relacions socials que per la institució o la relació amb el món sobrenatural. Això es dona tant en aquelles pràctiques més directament reglamentades per la institució (sagraments) com en aquelles que no controla tan d'aprop (devocions i festes).

L'assistència a la missa dominical ha estat una de les consignes més repetides per l'Església en aquesta època ja que la missa és la celebració central de la fe i assistir-hi significa renovar i actualitzar la pertinença a l'Església. En canvi en el discurs viscut la missa té unes altres connotacions i és un moment en què es renoven i actualitzen les relacions socials. Sovint és viscuda com a reunió de la comunitat (poble, barri, etc.) que es justifica en ella mateixa. En aquest sentit no és estrany que l'assistència a missa depengui del avatars de l'individu respecte de la seva comunitat - canvi de residència, emigració, etc. -. Altres lectures que la gent fa de la missa l'assimilen més a una mena d'instrucció primària o vermís de cultura i disciplina per als infants i una forma de prevenir els mals costums que s'aprenen al carrer. També pot ser viscuda com un moment de relaxament enfront dels maldecaps de la vida quotidiana.

Els sagraments que marquen les diferents etapes del cicle vital són en el discurs normatiu una qüestió d'adscripció ideològica, d'entrada de l'individu sota l'òrbita de l'Església. Una adscripció que l'Església del Nacionalcatolicisme contempla com a pròpia de la col·lectivitat de tradició cultural catòlica mentre que l'Església conciliar la contempla des d'un punt de vista més personalitzat. En el discurs viscut, en canvi, la importància i el significat dels sagraments radica en el fet de ser ritus que assenyalen el lloc que un individu ocupa en la societat segons el seu cicle vital, i per tant allò que hi resulta prioritari no és l'adscripció a l'Església sinó la integritat i la continuïtat de l'estructura social.

Les devocions són presentades per l'Església com una relació entre l'individu i les figures o personatges sagrats (Déu, Verge, Sants) caracteritzada per: un model a imitar, una referència directa a la divinitat ja que la resta de figures són simples intermediaris i una subordinació de la voluntat de l'individu a la voluntat divina. En els discursos viscuts sovint les devocions són relacions amb personatges sagrats que s'estableixen en altres termes i es caracteritzen per: els models d'imitació són ignorats mentre que es prioritza l'aspecte protector i terapèutic, especialment pel que fa a les necessitats bàsiques de la família o de la comunitat. No hi ha una referència directa ni a la institució eclesiàstica ni a la divinitat sinó que els intermediaris són tractats com a agents directes. Les accions van dirigides a controlar els imprevistos en funció de la pròpia voluntat, no a acomodar aquesta segons una voluntat divina, per tant sovint es tracta d'una relació contractual on la persona posa els termes del contracte.

Pel que fa al rosari, una de les devocions característiques d'aquesta etapa, la transformació bàsica que hom pot observar és que de devoció mariana es convertirà fàcilment en un element de culte dels difunts alhora que en una pràctica protectora. També els sants, que l'Església presenta com a models d'imitació amb una càrrega ideològica determinada, passaran sovint a la vivència popular com a dispensadors de protecció i de salut. Respecte de les pràctiques protectores en general, les associades a l'obtenció de seguretat material (benediccions de casa o camps, etc.) sembla que entren en un procés de creixent folklorització, donat que els problemes de subsistència en una economia capitalista no són els mateixos que ho eren en la societat tradicional i, en aquest sentit, la protecció dels sants esdevé supèrflua. En canvi, les que es relacionen amb la salut familiar es mantenen amb força a través de les promeses.

En el món de les festes és important destacar l'aspecte de la identitat del grup, que sovint s'expressa i reafirma en la seva unitat a través de símbols religiosos. Això converteix les festes religioses - que en el discurs

normatiu tenen significat només en relació a la tradició cristiana - en una vivència d'afirmació comunitària. Per al Nacionalcatolicisme la religió és un senyal d'identitat col·lectiva, però implica una adscripció ideològica a l'Església i un seguiment de les seves normes; en canvi en la vivència popular de la festa aquesta adscripció no és vista com a necessària i, si hi és, pot ser també selectiva quan al seguiment de les normes.

El discurs moral de l'Església en aquests anys és un discurs molt centrat en la preocupació pels costums - prohibició del treball en dies de festa, modèstia, balls, renecs, etc. - i en la legitimació del règim polític i l'ordre social, que s'expressa sobre tot en la idea de la caritat dels rics i la resignació dels pobres. És un discurs moral que anirà canviant a poc a poc en els anys del Concili i posteriors. En la vivència de la gent hi ha una moral paral·lela, un discurs moral original de les classes populars que se centra molt més en altres preocupacions i valors, especialment en el tema de l'honoradesa i la relació entre les persones - no tant la relació amb Déu o amb l'Església, centrada en la preocupació per la salvació espiritual -. Això no vol dir que no es recullin elements del discurs normatiu com la religiositat de la por i del pecat per exemple, però fins i tot en els anys de major pressió ideològica d'aquest discurs es manté un cert grau d'autonomia en la consciència de la gent, autonomia que sovint s'expressa en l'àmbit domèstic ja que no en àmbits més controlats oficialment com el col·legi o la parròquia. Aquesta autonomia ideològica no és sempre conscient sinó que també s'observa en les actuacions o en el discurs implícit a través del qual es manifesten criteris i valoracions que no es corresponen amb els del discurs normatiu. Tanmateix, hi ha temes on la presa de posició és ben conscient, com el tema de la confessió.

El discurs religiós del Nacionalcatolicisme tingué, com s'ha vist, alguns eixos amb els quals es pretenia descriure - alhora que estimular - un tipus determinat de religiositat. Es tractava de forjar una imatge per a que aquesta s'anés instal·lant en la consciència de la gent i en la visió que, tant des de dins com des de fora, calia tenir del catolicisme espanyol. El marianisme de la nació espanyola - i de la Lleida de l'Acadèmia Mariana - seria un d'aquests pilars ideològics del discurs que veia en la figura de Maria un símbol inequívoc d'anticomunisme i antimodernitat i que enllaçava amb la tradició espanyola de marianisme antiprotestant; enllaçava també amb el Nacionalcatolicisme més roent en la "patriòtica" devoció a la Verge del Pilar i en la devoció a la Verge de Fàtima, de contingut clarament polític. El tipus de devoció mariana promoguda des del bisbat remarcava sobre tot el sentit de fidelitat i obediència a l'Església i el protagonisme de les autoritats locals. Un marianisme que considerava com a virtuts màximes de la Verge la de la puresa i l'obediència als superiors.

En el discurs popular, però, aquesta espiritualitat mariana tot just si apareix, i és substituïda per una relació amb la figura de la Verge mediatitzada per devocions i costums festius de caràcter local que la desvinculen d'aquell sentit oficial. La imatge de Maria es recull en pràctiques i moments lligats a la religiositat protectora de la Lleida rural i també en actes relacionats amb la socialització infantil.

L'Església catòlica es presentava a si mateixa com a institució d'origen diví que havia rebut la missió de vetllar per la salvació de les ànimes i del cos social. A través dels seus representants, els capellans, havia de guiar les vides dels fidels que al seu torn acceptarien passivament les directrius doctrinals i morals de la jerarquia. La presentació de l'Església com a institució divina en un context com aquest implicava directament sancionar religiosament el règim franquista. Els capellans es presentaven com a éssers amb un estatus diferent als laics, més perfecte moralment i posseïdor de la veritat. Qualsevol intent d'esborrar aquesta jerarquització era atacar les bases del funcionament de l'Església i obrir una porta a la dissensió pública de la connivència amb el règim. El suposat clericalisme de la nació espanyola era garantia d'estabilitat i prevenia contra les crítiques a les institucions.

Tanmateix les imatges del clergat presents en el discurs popular no fan referència a aquesta imatge idealitzada del capellà sinó que ofereixen la visió d'un personatge diferent en el si de la comunitat per la seva dedicació particular, però sobre tot un personatge humà i sovint conflictiu. L'espiritualisme de la formació impartida als seminaris contrasta amb el realisme de la vida quotidiana. Les relacions que s'hi estableixen són molt més dialèctiques i selectives. La figura del capellà experimenta canvis en aquest període i sembla que el major poder polític que tingué durant el franquisme li restà per una altra banda poder sobrenatural ja que se l'associà més clarament amb un ordre temporal. S'accentuà el seu paper d'especialista ritual en detriment de la figura de bruixot que controla les forces sobrenaturals.

Un altre element de contrast entre el discurs normatiu i les vivències reals que s'ha analitzat a través dels testimonis orals és la idea del particular sentit missioner de l'Espanya de Franco en el món modern. Un sentit missioner que consagrava la unitat de l'"Espasa i la Creu", atorgant al poder militar que havia guanyat la guerra civil una sacralitat que el justificava teològicament. Però la "reserva espiritual de Occident" no ho tenia tan clar, a la vista de les concepcions de la identitat catòlica presents en el discurs popular. El catolicisme era sovint viscut com una manera de ser, una identitat personal i social que situava en un context cultural concret a cada membre de la comunitat. Les implicacions ideològiques que es desprenen del discurs nacionalcatòlic i l'ansia de totalitat que comportava, són un element que la societat lleidatana del franquisme reservava per als discursos de les autoritats.

Si els uns ignoraven aquesta mena de plantejaments, els altres en canvi ignoraven tant com podien la

religiositat real. En aquest sentit és paradigmàtica la figura del bisbe Aurelio del Pino, protagonista indiscutible d'aquest període de la vida de la ciutat; ell exemplifica a la perfecció els ideals del Nacionalcatolicisme així com la desconexió més absoluta amb el món real que el circumdava. La grandiloqüència dels seus discursos i el convenciment que la societat real es correspondria amb la societat oficial a força de paternalistes recomanacions o a força d'ordres i prohibicions, li negaren la possibilitat de parlar el mateix llenguatge religiós que aquells que foren els seus veïns durant vint anys. La religiositat que promogué des del seu càrrec incidia bàsicament en els lligams amb la jerarquia de l'Església i recollia les manifestacions de l'integrisme i neo-catolicisme com el Rosari de l'Aurora o el culte a la Verge de l'Acadèmia, així com d'altres potenciats pel franquisme com el Sagrat Cor o el Mes de Maria. La religiositat festiva que no comptava amb la presència de les autoritats ni servia per a reafirmar el pes de l'Església en la societat no era objecte del seu interès.

En canvi la religiositat viscuda per les classes populars presenta un tipus de vivència deslligada del Nacionalcatolicisme i del franquisme, i centrada en interessos immediats. Sovint s'expressa amb els mateixos símbols i rituals que ho fa el discurs eclesiàstic però no en funció dels mateixos objectius. D'aquesta manera ambigua les classes populars conviviren amb l'atmosfera religiosa del moment; convivència que no sempre vol dir acceptació i acceptació que rarament significa identificació.

